

LENGYEL RÉKA

Mi maradt meg a dégi Festetics-levéltár szabadkőműves forrásanyagából?

*Az MNL OL P 1134, Vegyes iratok, A sorozat, 1. tétel, 18. szám alatti
iratanyag tartalma*

Az 1860-as évek elején az akkori Gömör megyében fekvő Alsószuhán még állt a Ragályi család kastélya, melynek boltíves földszinti szobájában a helyi hagyomány szerint évtizedekkel korábban szabadkőműves összejöveteleket tartottak. A szobához falba rejtett lépcső vezetett, melynek első emeleti lejárata mellett 1864-ben titkos faliszekrényt találtak, s ebben régi katonai felszereléseket, valamint az egykor az *Az erényes világpolgárhoz* címzett miskolci páholy tulajdonát képező tárgyakat és iratokat fedeztek fel. A szabadkőműves pecsét, kalapácsok, kötények és az írásos dokumentumok a páholy tagja, Ragályi István révén kerültek a kastélyba a miskolci szervezet 1788-as feloszlása után. A felfedezésről Abafi Lajos számolt be a *Világosság* című szabadkőműves folyóiratban, majd röviden utalt rá később összeállított monográfiáiban is.¹ Ezen adatok feltárása csupán igen kis részét képezte a 18. századi magyarországi szabadkőművesség történetére irányuló kiterjedt forráskutatásnak és -feldolgozásnak, azon munkálatoknak, melyekben az 1860-as évektől, a mozgalom újraindulását követően annak több tagja is nagy szerepet vállalt. A történeti kutatás kezdeti nehézségeire a Hajnal, majd a *Szabadkőműves Figyelő* című folyóiratok szerkesztője, Hollós László utalt összegző jellegű munkájában: „Külön fejezetet szentelünk a magyarországi szabadkőművesség fejlődésének, ámbár érezzük, hogy abbéli törekvésünk, miszerint habárcsak megközelítőleg is kimerítő képét adjuk a magyar szabadkőművesség működési mozzanatainak, különösen a multat illetőleg, alkalmasint csak jámbor ohajtás marad. Ahhoz, hogy egy pragmatikus történelmet birhassunk e téren, ugyyszólván minden kellék hiányzik. Mai kőművességünk semmi tekintetben sem állván

¹ ABAFI LAJOS: *Az Erényes Világpolgárok páholya Miskolcon. = Világosság. Szabadkőművesi érdeket képviselő lap. Kézirat szabadkőművesek számára.* 10–11 (1884. november 20.), 89–100.; LUDWIG ABAFI: *Geschichte der Freimaurerei in Oesterreich-Ungarn.* I–V. Budapest, 1890–1899, itt: V. 259–260.; ABAFI LAJOS: *A szabadkőművesség története Magyarországon.* Budapest, 2012, 208. (A német nyelvű monográfia köteteiben nem található névmutató, de a 20. század második felében Németországban készítették hozzájuk egy összesített mutatót: HEINZ SCHULER [Hrsg.]: *Geschichte der Freimaurerei in Oesterreich-Ungarn von Ludwig Abafi [...]. Register zu den Bänden 1–5.* Essen, 1986. – Köszönöm Péter Róbertnek, hogy felhívta a figyelmemet a kiadványra.) – Abafi azt is leírja, hogy az Alsószuhán talált tárgyak egy részét megtalálójuk, a kastély akkori birtokosainál házitanítóként működő Milesz Béla a tiszafüredi múzeumba és az egri érseki múzeumnak ajándékozta, míg más részük a beszercebányai *Felvidék* páholyhoz, illetve ismeretlen helyre került. Az alsószuhai kastély és a falu nagy része tudomásunk szerint az 1860-es években leégett. Vö. BOROVSKY SAMU (Szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai (Magyarország monográfiája). Gömör-Kishont vármegye.* Budapest, 1903, 30.

egyenes összeköttetésben az 1780–94-ikivel, attól semmiféle iratot, okmányt, vagy történeti följegyzést nem volt szerencsés örökölhetni.”²

A források egybegyűjtése az 1880-as évektől vált mind szervezettebbé, a szabadkőműves folyóiratokban, a Keletben és német változatában, az Orientben, valamint a Világosságban sorra jelentek meg a különböző gyűjteményekből előkerült 18. századi dokumentumok adatait közreadó ismertetések. A magyarországi szabadkőművesség történetét tárgyaló nagyobb munka megírására Abafi Lajos vállalkozott, amiről többek között egy 1881. április 20-án kelt, a Nagypáholyhoz címzett levélfogalmazványa tanúskodik.³ A forráskutatásnak egy ekkortájt történt, váratlan fordulat adott valódi lendületet: kiderült ugyanis, hogy a 19. századi szabadkőművesség valamilyen módon mégis összeköttetésben áll a száz évvel azelőtti szervezettel, és igen nagy mennyiségű iratot és okmányt örökölt elődeitől. Egyelőre nem ismeretes, pontosan mikor és milyen körülmények között lépett kapcsolatba Abafi Lajos gróf Festetics Pállal, akinek engedélyével hozzáférhetett a Festetics család dégi kastélyának levéltárában őrzött, összesen nagyjából tízezer ív terjedelmű, 18. századi szabadkőműves forrásanyaghoz.⁴ E gazdag irategyűjtemény a Nemzeti Múzeumban és a nagyszebeni Bruckenthal-múzeumban található dokumentumokkal együtt már elegendő adattal szolgált ahhoz, hogy – több munkatárs segítségével – elkészülhessen Abafi bővebb áttekintést nyújtó, de a témát csak az 1785-ös évig tárgyaló német nyelvű monográfiája, valamint annak kevésbé részletes, ám az eseményeket egészen 1867-ig nyomon követő magyar változata.⁵ A kötetek jegyzeteiből kiderül, hogy az előszóban említett három levéltári, múzeumi gyűjteményen kívül számos további irategyűttes, valamint a tárgyban megjelent könyv és folyóiratcikk szolgált forrásául.

A Habsburg Birodalom 18. századi szabadkőműves mozgalmainak történetére vonatkozó adatok áttekintését, kiértékelését és feldolgozását Abafi a dégi iratanyagról saját maga és munkatársai által készített másolatok alapján végezte

² HOLLÓS LÁSZLÓ: *A szabadkőművesség története különös tekintettel a magyar szabadkőművesség fejlődésére*. Budapest, 1873, 80.

³ MNL OL P 1134, Vegyes iratok, N° 18/31. számú forrás. Egy, a „Von S. Schottlaender in Breslau verlange als Abonent der belletristischen Novitäten pro 1881” című hirdetést tartalmazó könyvlap másik oldalán ez olvasható: „20/4 81 A N□hoz. Azon tatóngó hézaggal szemben, melyet szki irodalmunk egyik legfontosabb, történeti ága, felmutat: arra határoztam el magamat, hogy a multszázadi magyar szkség történetét megírom, melyre az adatokat, [?]rokat néhány év óta gyűjtöm. A NOR.: ebbeli jelentésemet igen kedvezően fogadta s megígérte, hogy a NT. támogatását is kikérni fogja. Addigis míg a NOR.: átírata beküldetnék, azon t. kérelemmel járulok a NO. el Hat N[?]n.: t. elé, méltóztassék megengedni, hogy a NT. birtokában levő okmánymásolatokat használhassam, illetőleg hogy Levéltári könyve nekem bizonyos időre kiadassék.”

⁴ A Nagytanácsnak szóló levélfogalmazványon kívül Abafinak egy korábban, 1878 szeptemberében kelt levele is arról árulkodik, hogy ekkor még biztosan nem tudott a dégi irategyűttes létezéséről. Vö. SISA JÓZSEF: *A dégi Festetics-kastély*. Budapest, 2005, 36–37. Schön István szerint Abafi 1882-ben jutott el először a dégi archívumba. Vö. SCHÖN ISTVÁN: *A magyar szabadkőművesség hivatalos folyóiratai*. <http://epa.oszk.hu/00000/00021/00025/0007-1ca.html> (utolsó letöltés: 2016. augusztus 31.).

⁵ A két monográfia adatait lásd az 1. jegyzetben. A kutatásai közben átvizsgált archívumokra vonatkozóan vö. ABAFI, 1890, IV.

el. E másolatok később, a II. világháborút követően tettek szert valódi jelentőségre, noha nincs nyoma annak, hogy abban az időszakban e tényt bárki felismerte volna. 1944–1945 folyamán ugyanis a dégi kastélyban előbb a németek katonai kórháza működött, majd a szovjet katonai csapatok foglalták el. Ezalatt vagy a későbbiek folyamán a kastélyban őrzött levéltári anyag megsemmisült vagy eltűnt.⁶ Ennek következtében az eredeti dégi iratanyag két kiemelkedő kutatója, Abafi Lajos és Jancsó Elemér után másoknak már nem volt lehetősége hozzáférni a dokumentumokhoz, s a róluk készült 19. századi másolatok az általuk megőrződött adatok nagy értékkel bíró forrásaivá váltak. Az irategyüttes egy része ma a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában található, a P 1134 „Vegyes iratok” elnevezésű fondjában, az A sorozat, 1. tétel 18. szám alatt. Az alábbiakban röviden összegzem a levéltárba való bekerülés és az irattári rendezés körülményeivel kapcsolatos adatokat, majd áttekintem a forráscsoport kutatástörténetének főbb állomásait, eddigi eredményeit. Ezt követően nagyobb vonalakban ismertetem az 5. és a 6. doboz tartalmát, bemutatok néhány korábban ismeretlen, közöletlen forrást, majd felhívom a figyelmet a feltárás hiányosságaira és a kutatók előtt álló további feladatokra, lehetőségekre.

HOGYAN KERÜLTEK A DÉGI SZABADKÖMŰVES IRATOK 19. SZÁZADI MÁSOLATAI AZ ORSZÁGOS LEVÉLTÁRBA?

Arra vonatkozóan, hogy hol tárolta Abafi Lajos a könyvei megírásához használt dégi másolatokat, nem rendelkezünk konkrét adatokkal. Az iratok – feltételezésem szerint – ismeretlen időpontban a Magyarországi Szimbolikus Nagypáholy levéltárába, a szövetség Podmaniczky utcában álló székházába kerülhettek. Ez az időpont lehetett akár a páholyház átadásának éve (1896), akár az 1900-as év, amikor Abafi kilépett a testvériségből.⁷ De elképzelhető az is, hogy a dégi másolatokat egyéb, Abafihoz köthető iratokkal együtt a halála, 1909 után vitték át a Nagypáholy levéltárába.

A dégi másolatok sorsáról az első biztos híradás 1967-ből származik. Ekkorra fejeződött be az Országos Levéltárban a szabadkőműves szervezetek archívumá-

⁶ Sisa József kutatásaiból tudjuk, hogy a kastélyt megszálló katonák részben az ott talált iratokkal, könyvekkel fűtöttek. 1945 júniusában Veszprém vármegye főispánja a megyei múzeumigazgatót bízta meg azzal, hogy a helyszínen mérje fel a kastélybeli ingóságok állapotát, beleértve a műkincseket és a könyvtári állományt. Az akkori helyi körorvos és amatőr helytörténész beszámolójából kiderül továbbá, hogy a kastély feljáratí részéhez kidobált könyveket decemberben bevitték az épület egyetlen zárható helyiségébe, a levéltári szobába, de mivel az oda behúzódó helyiek is tüzelőanyagként használták őket, a gyűjtemény megmaradt részét átszállították a helyi postahivatalba. A könyveket ezután az akkori Dunántúli Tudományos Kutatóintézet igazgatója nézte át, aki két teherautónyit elvitetett belőlük; a többit a Széchenyi Könyvtárba küldték, ahová – a körorvos szerint – a szállítmány nem érkezett meg. Vö. SISA 2005, 97–98.

⁷ Vö. PALATINUS JÓZSEF: *A szabadkőművesség bűnei II.: A magyarországi szabadkőműves páholyok tagjainak névsora 1868-tól 1920-ig*. Budapest, 1939, 5.

nak rendezése, és elkészült a fondok repertóriumja.⁸ Összeállítója, Pataky Lajosné a gyűjtemény történetéről a következőket közli: „A Szabadkőműves Szervezetek iratanyagát a m. kir. Belügyminisztérium a Szervezetek 1920. évi feloszlata után adta át az Országos Levéltárnak. Amikor a felszabadulás után a Szabadkőműves Szervezetek működését újra engedélyezték, az iratanyagot az Országos Levéltár visszaadta a szervezetnek, s csupán annak 1950. évi újbóli feloszlata után vette ismét őrizetébe. Ennek során – de már időközben is – az iratanyag jelentős része elpusztult, úgy, hogy az eredeti mennyiségnek ekkor már csak töredéke került be az Országos Levéltárba. Az Országos Levéltár II. osztálya megkezdte a levéltár rendezését, majd 1960-ban átadta a III. osztálynak, mivel az iratanyag annak a gyűjtőkörébe tartozik.”⁹ A még töredékes állapotában is tetemes mennyiségű iratanyag alapvetően a 19. századi szabadkőművesség történetére vonatkozó forrásokat tartalmaz, melyeket a nagyobb szervezeti egységekhez besorolt dokumentumok kivételével páholyonként osztottak csoportokra (P 1089–1133). Egy további állagban a magyarországi szabadkőművesség újraindításában nagy szerepet játszó Lewis Lajos iratai kaptak helyet (P 1135).

A számunkra legérdekesebb, P 1134-es számú, 3,83 iratfolyóméternyi fond a „Vegeyes iratok” elnevezést viseli. A levéltárosok ebbe az állagba sorolták be azon, 1862 és 1920 között keletkezett iratokat, amelyek provenienciáját nem tudták megállapítani, vagy amelyeket vegeyes tartalmúnak minősítettek.¹⁰ Az állomány nagy részét 19. századi és 20. század eleji dokumentumok teszik ki: a szabadkőművesség történetét tárgyaló, illetve a szabadkőművességet elméleti szinten bemutató monografikus munkák; jegyzőkönyvek, körözüvények, szertartáskönyvek, káték; a páholy munkákon elhangzott előadások, beszédek kéziratai. A 18. számú tételben az említett repertórium szerint a 3. és 4. számú csomóban kerültek elhelyezésre „A Festetics család dégi levéltárának anyagából összegyűjtött másolatok, feljegyzések (kézirat) (1780-as évek)”. A két csomó anyagának összetételéről és összesített terjedelméről nem közöltek semmilyen információt.

A DÉGI IRATANYAG KUTATÁSA 1950 UTÁN

A szabadkőműves szervezetek archívumának 1945 után és 1950-ben a Podmaniczky utcai páholyház és az Országos Levéltár között történt ide-oda szállítása, továbbá az 1950-es évektől megkezdődő levéltári rendezés hosszas elhúzódása akadályozta meg Benda Kálmánt abban, hogy hozzáférhessen az Abafi-féle dégi másolatokhoz. Ezeket a forrásokat háromkötetes forráskiadása összeállításakor nem tanulmányozhatta, az eredeti archívum sorsáról pedig a következőket állapí-

⁸ PATAKY LAJOSNÉ, DZUBAY LÁSZLÓNÉ: *A szabadkőműves szervezetek levéltára: Repertórium*. (Levéltári leltárak 39.) Budapest, 1967.

⁹ PATAKYNÉ–DZUBAY 1967, 9.

¹⁰ PATAKYNÉ–DZUBAY 1967, 153–164.

totta meg: „A Festetich-család kezén levő dégi szabadkőműves levéltárnak a 2. világháború alatti teljes megsemmisülése sok mindent örökre homályba borított.”¹¹

Az Országos Levéltárba került szabadkőműves iratanyag több mint másfél évtizedig tartó rendezése során, úgy látszik, kutatóként senki sem foglalkozott a dégi másolatokkal. A kutatás a szabadkőműves repertórium megjelenése után nem sokkal figyelt fel rájuk. Az 1970 novemberében Mátrafüreden megrendezett nemzetközi felvilágosodás-kongresszuson H. Balázs Éva előadásában bejelentette, hogy abban az évben az Országos Levéltárban megtalálta a dégi Festetics-levéltár szabadkőműves iratairól készült másolatok egy részét, és megkezdődött az anyag feltárása.¹² H. Balázs Éva ekkorra már húsz éves kutatói tapasztalattal bírt a 18. századi művelődéstörténet, elsősorban a jozefinizmus időszakának jelenségei, forrásanyaga terén, különös tekintettel a szabadkőműves mozgalmak tevékenységére. Néhány évvel korábban jelent meg monográfiája Berzeviczy Gergelyről, melyben számos, korábban ismeretlen magyarországi és felvidéki levéltári forrás adatait összegezte, s mélyrehatóan feltárta a Berzeviczy és a velük rokoni vagy más kapcsolatban álló családoknak az Országos Levéltárba került iratait.¹³ Mindezen tapasztalatok, előtanulmányok alapján érthető, hogy H. Balázs, felismerve a dégi másolatok egyedülálló forrásértékét, azt tervezte, több kötetben kiadja a teljes iratanyagot. A forráskiadási munkálatokkal kapcsolatos tervekről 1977-ben, majd 1979-ben adott hírt.¹⁴ E két publikációjában arról tájékoztatta a szakmát, hogy a munkában rajta kívül tanítványa, Boreczky Bea, valamint a feudális kori egyetemes diákkör régi és akkori tagjai vesznek részt. Az 1970-es, 1980-as években elért eredményekről igen keveset lehet tudni. H. Balázs Éva egy német nyelvű tanulmányában azt írja, nagyobb terjedelmű magyar vonatkozású forrásanyagot tartalmaznak a 2–4., a 8–11., 16., 17., 20., 21., 49., 53., 63. és 76. kötet másolatai, míg például a 69. kötetben bécsi, lengyeli és prágai kéziratok találhatóak.¹⁵ A 18. századi szabadkőművességről szóló általánosabb ismertetésében a már a Berzeviczy-monográfiában is használt forrásokon kívül csak bécsi levéltári iratokra hivatkozik.¹⁶ Egy évtizeddel későbbi, tankönyvként is használt történeti munkájában egyáltalán nincsenek konkrét hivatkozások, s noha a „Források és szakirodalom” című rövid fejezetből kiderül, hogy „a szabadkőművességről szó-

¹¹ BENDA KÁLMÁN (Szerk.): *A magyar jakobinus mozgalom iratai, I.* Budapest, 1957 (Magyarország újabbkori történetének forrásai), XXII.

¹² Vö. H. BALÁZS ÉVA: Contributions à l'étude de l'ère des Lumières et du Joséphisme en Hongrie. = E. BENE (Réd. par): *Les Lumières en Hongrie, en Europe centrale et en Europe orientale, Actes du Colloque de Mátrafüred (3-5 novembre 1970)*. Budapest, 1971, 31–50, itt: 36–37.

¹³ H. BALÁZS ÉVA: *Berzeviczy Gergely, a reformpolitikus (1763–1795)*. Budapest, 1967.

¹⁴ Vö. H. BALÁZS ÉVA: A szabadkőművesség a XVIII. században. = *Világosság*, 18 (1977), 216–223.; Uő: „Freimaurer, Reformpolitiker, Girondisten.” = ÉVA H. BALÁZS, LUDWIG HAMMERMAYER, HANS WAGNER, JERZY WOJTOWICZ (Hrsg. von): *Beförderer der Aufklärung in Mittel- und Osteuropa*. Berlin, 1979, 127–140.

¹⁵ H. BALÁZS 1979, 139.

¹⁶ H. BALÁZS 1977.

ló két fejezet részben szakirodalomra, de főleg hazai, bécsi, hágai levéltári anyag-
ra épül”,¹⁷ a dégi másolatokra a szerző nem tesz utalást.¹⁸

Ezt követően a forráskiadási munkálatok elvégzésére nemzetközi kutatócso-
port alakult, melynek tagjai H. Balázs Éva tájékoztatása szerint 1995-ben magyar
részről rajta kívül Szántay Antal, osztrák részről a „Logen und Geheimbünde im
Mitteleuropa” című projekt vezetője, Enst Bruckmüller, valamint Eva Huber és
Deák Eszter voltak.¹⁹ A kutatási projekt résztvevői közül a bécsi Eva Huber egy
1995-ös közleményében számolt be részletesen a feltárási munkálatok eredmé-
nyeiről.²⁰ Ekkorra már elvégezték a teljes dégi iratanyag áttekintését és az ada-
tok egy részének rendszerezését, kiértékelését. Huber ez alapján világos képet
tudott adni az eredeti, 18. századi iratanyagot egybegyűjtő Franz Xaver Aigner
tevékenységéről, a gyűjtemény kialakulásának és a dégi archívumba kerülésének
körülményeiről, összetételéről, jelentőségéről, valamint arról, hogy feltételezésük
szerint mekkora terjedelmű része maradt meg az eredeti anyagnak Abafi és kol-
légái másolataiban. Minderre az alábbiakban még részletesebben kitérünk.

A tervezett forráskiadvány végül ismeretlen okokból nem készült el. A mun-
kafolyamat előrehaladtáról, részeredményeiről H. Balázs Éva már igen idősen két
helyütt nyilatkozott. Történeti pályafutásán végigtekintve azt írja: „Kifáradtam
és kiábrándultam a szabadkőművesség 18. századi funkciójának kutatása során
– remek anyagot hagyok örökül tanítványaimnak.”²¹ Az egyik tanítványa, Krász
Lilla által készített interjúban pedig elárulta: „A dégi anyag nagy forráskiadvá-
nyának több száz oldala elkészült, és előbb-utóbb meg fog jelenni. Tanítványaim
majd tető alá hozzák.”²² E bizakodó hangnemű kijelentések ellenére a tervek a
professzorasszony halála, 2006 óta eltelt tíz évben sem váltak valóra, az egykori
tanítványok témával kapcsolatos publikációiról nincs tudomásom.²³

¹⁷ H. BALÁZS 1987, 334.

¹⁸ Valószínűnek látszik, hogy H. Balázs, aki saját bevallása szerint szinte feldolgozhatatlan meny-
nyiségű 18. századi forrást gyűjtött egybe (vö. „Elő-beszélgetés” 2005, 21), igen lassan haladt előre a
dégi másolatok áttekintésével, s ezért nem tett közzé belőlük sem egyes adatokat, sem egy-egy irat
szövegét.

¹⁹ Vö. EVA H. BALÁZS: Überlegungen zu Charakter, Struktur und Zielen der Aufklärung in Un-
garn. = CARSTEN ZELLE (Hrsg.): *Aufklärung(en) im Osten. Das achtzehnte Jahrhundert – Mitteilungen der
Deutschen Gesellschaft für die Erforschung des achtzehnten Jahrhunderts*, 19 (1995), 1, 58–67, itt: 67.

²⁰ EVA HUBER: Zur Entstehung des Freimaurer-Archivs Dégh. = *Österreich in Geschichte und Litera-
tur*, 39 (5b-6), 1995, 357–373. – Köszönöm Péter Róbertnek, hogy felhívta a figyelmemet a közleményre.

²¹ H. BALÁZS ÉVA: Hogyan lettem történész? H. Balázs Éva válasza. = *Korall*, 21–22 (2005), 166–168,
itt: 167–168. – H. Balázs Éva az 1970-es évektől kezdődően külföldi kutatóútjai során többek között
bécsi, párizsi és hágai levéltárakban tanulmányozta a 18. századi, magyar vonatkozású forrásokat,
melyekből nagy mennyiségű anyagot gyűjtött össze. Vö. H. BALÁZS ÉVA: *Bécs és Pest-Buda a régi század-
végen, 1765–1800*. Budapest, 1987, 331–336.

²² H. BALÁZS ÉVA, KRÁSZ LILLA: Elő-beszélgetés: H. Balázs Éva és Krász Lilla bemutatják a kötetet.
= H. BALÁZS ÉVA: *Életek és korok. Válogatott írások*. Budapest, 2005 (Társadalom- és művelődéstörténeti
tanulmányok, 37), 15–21, itt: 21.

²³ H. Balázs Éva összesen 32 doboznyi irathagyatékát az Országos Levéltár P 2188. számú fond-
jában helyezték el. Az 1–9. számú dobozok a Magyar Leveleskönyv iratanyagát tartalmazzák, és sza-

A 18. századi magyarországi szabadkőművesség kutatásának fontos állomása volt Jászberényi József kismonográfiájának megjelenése 2003-ban.²⁴ Jászberényi maga nem kutatott a P 1134-es fondban; amint mondja, az anyag akkor zárolás alatt állt. H. Balázs Éva azonban tájékoztatta a dégi másolatanyag kiadásának előmeneteléről, sőt betekintést engedett neki a forrásokba; feltételezésem szerint fénymásolatban vagy gépelt átiratban bocsátott dokumentumokat Jászberényi rendelkezésére.²⁵ Az egyik ilyen forrás Török Lajos levele Aigner Ferenchez, melynek a kismonográfiában eredeti latin szövege és magyar fordítása is olvasható.²⁶ A másik irat a *Gedruckter Fragebogen* címet viseli, ennek is megtaláljuk a német szövegét és a fordítását is.²⁷ Azt már most előrebocsáthatjuk, hogy mindkét forrás Abafi-féle másolata megtalálható a P 1134-es fond 5. dobozának második csomójában. Török Lajos levele a 11. kötetben²⁸ – a Jászberényinél olvasható adattól eltérően – nem a 18., hanem a 9. számú, míg a német nyelvű kérdéssor valóban a 4. kötet 22. számú darabja.

A dégi másolatok Jászberényi által említett zárolásának okairól, időtartamáról nincsenek további információink. A ma az 5. dobozban található levéltári órlap tanúsága szerint 2002 ősze és 2012 között összesen 21 alkalommal kérték ki a kutatók. E kutatók kilétéről, és arról, hogy pontosan milyen célból nézték át az anyagot, s esetlegesen publikálták-e valamely iratot vagy iratokat, egyelőre igen keveset sikerült kiderítenem. Eddig két olyan, 2002 utáni publikációt találtam, melyek szerzői konkrétan hivatkoznak a P 1134-es fond forrásanyagára. Sisa József, a dégi Festetics-kastély történetének kutatója feltehetően csupán a szakirodalomból vette át az adatot, mely szerint a dégi iratok a MOL P 1134, 1. tétel 18. számú állományát képezik.²⁹ A másik közlemény szerzője, Lupták Annamária a miskolci szabadkőműves páholyok működésével kapcsolatos adatokat összesítette dolgozatában.³⁰ Abafi monográfiájából kigyűjtötte *Az erényes világpolgárhoz* címzett

badon kutathatók, míg a 10–32. számú dobozokban lévő egyéb iratállományt harminc évre zárolták, s csak H. Balázs Éva tanítványai számára hozzáférhető. – Ernst Bruckmüller, Deák Eszter és Szántay Antal szíves tájékoztatása szerint a „Logen und Geheimbünde im Mitteleuropa” című projekt keretében a dégi iratok fénymásolatai alapján számítógépes szövegszerkesztővel készült el az átirás, és a fájlokat Eva Huber gyűjtötte egybe. Arról, hogy megőrződtek-e, s ha igen, hol találhatóak az elkészült digitális átiratok, valamint Huber további tevékenységéről nem sikerült információt szerezniük.

²⁴ JÁSZBERÉNYI JÓZSEF: „A Sz: SOPHIA’ Templomában látom én felszentelve NAGYSÁDAT”: A felvilágosodás korának magyar irodalma és a szabadkőművesség. Budapest, 2003 (Irodalomtörténeti füzetek, 153).

²⁵ A kismonográfiából nem derül ki, hogy a szerző kapott-e további másolatokat H. Balázstól vagy csak ezt a kettőt.

²⁶ Uo., 33–34.

²⁷ Uo., 135–136.

²⁸ A dégi kötetek sorszámainak eredetileg római számokkal adták meg, de ezekre a szakirodalom többnyire arab számokkal utal.

²⁹ Vö. SISA 2005, 37.

³⁰ LUPTÁK ANNAMÁRIA: A miskolci szabadkőműves páholy(ok) tevékenysége. In: *Tanulmányok az Eszterházy Károly Főiskola Tudományos Diákköreinek tudományos tevékenységéből (2011–2013)*, III. Eger, Eszterházy Károly Főiskola, 2013, 153–207. (Lásd: file:///C:/Users/user/Downloads/2010-0004_09_xxxi_otdk_3_kotet.pdf, utolsó letöltés: 2016. augusztus 31.)

miskolci páholyra vonatkozó konkrét adatokat, tehát azokat a jelzeteket, melyek a témához kapcsolódó dégi anyagok kötet- és iratsorszámai. Ebből a szempontból átnézte a P 1134-es fond 5. számú dobozának tartalmát (a doboz sorszáma akkor még 3. volt, lásd erről alább), és arra a megállapításra jutott, hogy az Abafi által hivatkozott tíz irat közül csak kettőnek a másolata található meg a gyűjteményben (a 43. kötet 10. darabja és a 46. kötet első darabja).³¹

AZ 5. ÉS A 6. DOBOZ TARTALMA

Amint fentebb utaltam rá, a szabadkőműves szervezetek iratanyagának reperitóriuma „A Festetics család dégi levéltárának anyagából összegyűjtött másolatok” anyagát a P 1134-es fondon belül az A sorozat, 1. tétel, 18. szám alatt tartja nyilván. A vonatkozó iratok korábban a 3. és 4. csomóban voltak, jelenleg az 5. és 6. dobozban találhatók.³² A két állomány közül az 5. számú valóban egy doboz, míg a 6. számú egyetlen, szalaggal átkötött, vastkos iratköteg. Az 5. dobozban három különállóan összekötött iratköteget találunk. A négy iratköteg becslésem szerint összesen legalább 5000 oldal terjedelmű. Megtalálható rajtuk a N° 18 megjelölés; a nagyobb csomókon belül az anyagot 1-től 95-ig számozták be. Ez utóbbi számozás néhol következetlenségeket mutat: van, ahol külön sorszámot kap egyetlen, egylapos irat, míg az 57. és az 58. egység egyenként több mint ötszáz lapnyi anyagot foglal magában. Az 5. dobozban lévő három csomó iratait folyamatos fóliószámozással látták el, az 1-től 1597-ig terjedő számozás a lapok rectóin látható. A csomók fedőlapjain feltüntették a bennük lévő iratok jelzeteit, és azt is, mely fóliószámú iratok hiányoznak belőlük (az 1–14., 95., 211., 338., 539. lapok).³³ Az iratokon, illetve azok fedőlapjain szürke, piros és kék, másutt fekete tollal, több kéz által írt, a források tartalmára utaló, egy vagy néhány szavas megjegyzéseket találunk.

Az Abafi-féle dégi másolatokat az 5. dobozban található 2. és 3., valamint a 6. köteg tartalmazza. Összesített terjedelmük legalább 4000 oldalt tesz ki. A 2. és a 3. csomóban lévő iratok fóliószámozása 484-től 1597-ig tart. A 6. doboz (csomó) lapjain nincs fóliószámozás, ebben a N° 59–95. számú tételek vannak. A másolatokon több kézírásst lehet megkülönböztetni, s a másolók többféle típusú papírt és tintát használtak.³⁴ Az iratanyag jól rendezett: a másolók megtartották az iratok

³¹ LUPTÁK 2013, 176–181.

³² Itt szeretnék köszönetet mondani Kulcsár Krisztinának, az MNL OL 1945 előtti Kormányservek Főosztálya főlevéltárosának a dolgozat elkészítéséhez nyújtott szíves segítségéért. Kulcsár Krisztina szíves közlése szerint az iratokat korábban összekötözve, két vastag papírdeklé között, csomókban tárolták, majd később, a savmentes dobozok beszerzését követően, az átdobozolás során a korábbi csomókból az egyen méretű dobozokba került az iratanyag. Ezért található a korábbi 3–4. csomó már magasabb sorszámú dobozokban. Az új számozás tudomásom szerint 2012 után lépett életbe.

³³ Elképzelhető, hogy ezek az iratok nem hiányoznak, csupán a fóliókat rendező levéltárosok tévesztették el a számozást.

³⁴ Eva Huber szerint a másolatok 70%-át Gustav Brabbée készítette. Vö. HUBER 1995, 372.

eredeti, dégi archívumbeli sorrendjét, és egy-egy kötet anyagát egyberendezték. A csomók fedőlapjai közül csak kevés maradt fenn, ezeken az adott kötet (Band) sorszáma (római számmal), és több esetben a csomóban lévő iratok mutatója van feljegyezve. További jelzésként az iratok, irategyüttesek első lapjának bal felső sarkában a másolók feltüntették a dégi kötetek sorszámaikat és az irat saját sorszámát (arab számmal). Arra vonatkozóan, hogy hány kötetből állt az eredeti dégi archívum, nem rendelkezünk biztos adattal. Abafi Lajos magyar nyelvű monográfiájában 104 kötetet említ,³⁵ míg egy magdeburgi szabadkőműves, August Pauls, aki 1929-ben járt látogatóban a dégi kastélyban, arról számol be, hogy a gyűjtemény összesen 115 kötetet tesz ki.³⁶ Eva Huber megállapítja, hogy Abafi a német nyelvű monográfiájában hivatkozik a 107. sorszámú kötetre, s ez alapján a Pauls által közölt adatot fogadja el hitelesnek.³⁷ Mindenesetre az eredeti dégi kötetek közül a következőkből őrződtek meg források: 1–2., 4–11., 14–30., 35–36., 39–55., 57., 59–65., 67–72., 84., 88–93., 97–98., 103–106. kötet. H. Balázs Éva már említett, 1970-ben elhangzott előadásában úgy nyilatkozott, hogy összesen 74 dégi kötetből maradtak fenn másolatok; számításaink szerint ma 72 kötet anyagának töredékei férhetők hozzá az OL P 1134-es fondjában. Az egy-egy dégi kötethez hozzárendelhető különálló iratok, iratcsomók száma, terjedelme rendkívül változó. Az 5. vagy a 9. kötetből csak három-négy lapnyi másolatot találunk, míg például a 15., a 30. vagy a 35. kötetből több mint száz lapnyi anyag áll rendelkezésre. Feltételezésem szerint az iratállomány töredezettsége elsősorban a szabadkőműves archívum tárolási körülményeinek nem megfelelő voltára vezethető vissza, azon állapotokra, melyekről – ahogyan fentebb említettem – a Patakyné-féle repertórium is említést tesz. Noha az anyag alapvetően jó fizikai állapotban van, a kéziratok olvashatóak, a papírlapok többnyire nem sérültek, az állomány tárolása a 20. század első felében bizonyára nem volt mindig szakszerű: erről az egy-egy iraton látható cipőtalpnyomok árulkodnak. Mindemellett a dégi másolatanyag töredezettségének mértékét jelen ismereteink szerint nem lehet megállapítani, mivel sem a másolatok eredeti gyűjteményének, sem a gyűjtemény 1950-ben a levéltárba visszakerült részének terjedelméről, pontos összetételéről nincs adatunk. Eva Huber becslése szerint az Abafi és munkatársai által készített másolatok kb. 60%-a maradt fenn az OL P 1134-es fondjában.³⁸

Az 5. számú doboz átvizsgálása közben képet kaphatunk Abafi Lajos és a 20. századi kutatók munkamódszereiről, és némi betekintést nyerhetünk az osztrák-magyar kutatócsoport által elvégzett munka egyes eredményeibe. Az 5. doboz első csomója rendkívül vegyes összetételű, a N° 18/1–56. számú iratokat tartal-

³⁵ ABAFI 2012, 5.

³⁶ AUGUST PAULS: Ein ungarisches Freimaurerarchiv (Schloss Dég). = *Bundesblatt*, 44 (1930), 45–49. Feltehetően innen vették át az adatot a nemzetközi szabadkőműves-lexikon szerkesztői. Vö. E. LELLNHOF, O. POSNER: *Internationales Freimaurerlexikon*. Wien–München, 1932, 327.

³⁷ HUBER 1995, 357, 373.

³⁸ *Uo.*, 373.

mazza, a fóliószámozás a rectókon 15-től 406-ig terjed, a fentebb már jelzett hiányokkal. Az iratok egyik része Abafi Lajoshoz köthető: levelek, levélfogalmazványok, iratok, feljegyzések szabadkőműves levéltárosi, könyvtárosi, titkári időszakából. Felfedezhetőek az anyagban a szabadkőművesség történetét feldolgozó monográfiák előmunkálatainak nyomai is: a N° 18/17. számú kisebb csomóban például könyvekből kivágott metszetek találhatóak, melyeket Abafi bizonyára könyvei illusztrálásához gyűjtött össze. A N° 18/43–45. számú iratok a német és a magyar nyelvű monográfia előfizetési felhívásai, a N° 18/46-os Abafi egyik folyóiratcikke korrektúra-kéziratának töredéke. Az első kötegben lévő iratok másik részén az anyagot rendező és a források tartalmát jól ismerő levéltáros vagy kutató kezének nyomai fedezhetők fel. A N° 18/3–16. számú kisebb egységekben a dégi másolatanyag egy vagy néhány lapnyi töredékeit találjuk, sőt, némelyik lapnak csak tenyérnyi nagyságú vagy annál is kisebb részét. Ezeket az egységeket külön kartonlapokba helyezték, melyeken piros, fekete vagy kék golyóstollal írt feliratok láthatóak (például „talán Bd. 29.”, „talán 49 Bd.”, „avatási beszéd, ifjúsággal v. fogl.”, „IX. Nr. 47.”, „Varázslatok!”, „Írás és tartalom alapján lehet Bd. 15.”). A csomóba valamilyen okból belekerült néhány további, kisebb terjedelmű dégi másolat is (N° 18/27., 53., 54.). Emellett a H. Balázs és munkatársai által tervezett forráskiadás előmunkálataihoz kapcsolódóan keletkezhetett a N° 18/20. és 21. számú egység: az utóbbi a dégi archívum 30. kötetéből fennmaradt másolatok (N° 2., 3., 6.) fénymásolata (137–157. ff.), míg az előbbi ugyanezen irat gépelt átírata 2 példányban (96–136. ff.). (A 30. kötet Abafi-féle másolatai egyébként az 5. doboz 3. csomójában vannak, a 1170–1179. fóliókon.) Továbbá a N° 18/25. számú egység a 70. dégi kötet másolatainak fénymásolata, a N° 18/24. számú egység ugyanezen iratok kék golyóstollal készült átírata, míg a N° 18/55. számú a 23–24. dégi kötet másolatainak fénymásolata. Mindezek alapján feltehető, hogy a kutatócsoport tagjai fénymásolatokat készítettek a dégi anyagról vagy annak egy részéről, majd ezeket kézzel vagy írógéppel lemásolták, átírták, számítógépre vitték.³⁹

A DÉGI IRATANYAG ÖSSZETÉTELE

A forráskiadási munkálatokat felvállaló osztrák-magyar kutatócsoport nem jutott el a tervek megvalósításáig, így a dégi anyagból fennmaradt több ezer oldalnyi irat az Eva Huber említett cikkében, valamint a Jászberényi-monográfiában hozzáférhető forrásszövegeken kívül máig közöletlen. A gyűjteményről általánosságban elmondható, hogy a 18. századi Habsburg Birodalom területén működő szabadkőműves, rózsakeresztes és illuminátus páholyok tevékenységéhez kapcsolódó, nagy többségében német, kisebb részben latin és magyar nyelven lejegyzett forrásokat, elsősorban jegyzőkönyveket, protokollokat, taglistákat, leve-

³⁹ Valószínűsíthető, hogy e fénymásolatok és gépelt átíratok teszik ki a H. Balázs-hagyaték zárolt részének anyagát.

leket tartalmaz, kevés kivételtől eltekintve az 1770-es, 1780-as és 1790-es évekből. Az iratanyag szorosan kapcsolódik egybegyűjtője, Franz Xaver Aigner szabadkőműves tevékenységéhez, aki az 1790-es években több pesti és budai páholy tagja volt, és központi, irányító szerepet töltött be. Eva Huber a dégi iratokban található adatok alapján részletesen bemutatja, hogyan kezdte meg Aigner a magyarországi szabadkőművességhez kapcsolódó iratok egybegyűjtését azzal a céllal, hogy megbízható tájékoztatást nyújthasson a mozgalom történetéről társainak és a rend későbbi tagjainak.⁴⁰ 1795-ben, a jakobinusok szervezkedésének megtorlását követően I. Ferenc rendőri udvari hivatala utasította Aignert, hogy minden általa ismert páholy iratait igyekezzék összegyűjteni és megőrizni.⁴¹ A korábbi években már megmutatkozó egyéni indíttatáson túl talán ez volt a további oka annak, hogy Aigner mozgósította kiterjedt kapcsolatait, és 1796 nyarán hozzájutott mind a prágai, mind a bécsi szabadkőműves és rózsakeresztes páholyok nagy mennyiségű iratanyagához, majd 1797-ben a birtokába kerültek a Kassa környéki rózsakeresztes páholyok dokumentumai is.⁴² Így alakult ki az 1790-es évek végére az a gyűjtemény, melynek köteteit Eva Huber a következő csoportokra osztja: 1. az Aigner szabadkőművesi tevékenységéhez kapcsolódó iratok; 2. a prágai Rodomskoy-prefektúra iratanyaga; 3. a bécsi szabadkőműves és rózsakeresztes páholyok iratai; 4. kisebb gyűjteményi egységek. Azt, hogy hogyan alakult ki az irattári sorrend, és hogy milyen arányban tartalmazott a gyűjtemény eredeti dokumentumokat, illetve azok másolatait, nem tudjuk. Ahogyan Huber is utal rá, az sem világos, milyen forrásból finanszírozta Aigner az iratok másoltatását és egyes esetekben a megvásárlását. Feltehető, hogy ehhez Festetics Antal nyújtott anyagi támogatást, akinek Aigner 1805-ben – amikor családja megélhetése nem volt biztosított – eladta a teljes archívumot. Az adásvétel és a gyűjtemény Dégre szállításának részleteiről a 62. kötet 47. számú irata tájékoztat.⁴³

Eva Huber megállapítja, hogy a dégi anyag megmaradt kb. 60%-a is kiemelkedő forrásértékkel bír, s hogy nagyobb részben a prágai, bécsi és felvidéki páholyok működésébe enged bepillantást, kisebb részben pedig azon pest-budai páholyokkal kapcsolatos adatokat őriz, melyeknek Aigner a tagja volt, s amelyek

⁴⁰ HUBER 1995, 359. – Aigner életéhez lásd Huber közleményét és Abafi Lajos monográfiáit.

⁴¹ Vö. ABAFI 2012, 408–412. – Az irat előzménye a 15. kötet 12. számú dokumentuma, melynek Abafi által is közölt, magyar nyelvű fordítása, a másolatanyag nagy többségétől eltérő, kisebb méretű papíron, jellegzetes kézírással megtalálható a ma rendelkezésre álló anyagban. Ez az irat a *Hét csillaghoz* páholy folyamodása I. Ferenchez, mely 1795. július 22-én kelt, megfogalmazója Aigner Ferenc, a páholy több rendbéli főmestere volt. A folyamodványban Aigner kéri a páholy további működésének engedélyezését, hiszen ahhoz korábban II. Lipót is beleegyezését adta. Ez a másolat a 850/a számú fólión kezdődik, így egészen elszakadt a hozzá tartozó, szintén a 15. kötetből másolt, ugyanezen kéz által lejegyzett, magyar nyelvű iratoktól (343r–353v). Ez utóbbi iratok között megtalálható például az Aigner kapitány részére kiállított, 1795. június 11-én kelt császári határozatnak és Török Lajos egy 1794. január 14-i levelének magyar fordítása.

⁴² HUBER 1995, 364, 368.

⁴³ *Uo.*, 370.

közül többet maga alapított.⁴⁴ Az alábbiakban csupán néhány iratot mutatok be közelebbről annak illusztrálására, milyen típusú kutatásokhoz használható ez a forrásanyag, és milyen jellegű új adatok feltárására kínál lehetőséget.

Az 5. doboz második iratkötegében találjuk a 17. dégi kötetből fennmaradt kb. hetven lapnyi másolatot. Az egyik latin nyelvű irat (950r–960v) a *Codex Constitutionalis Provinciae Latomiae Libertatis* címet viseli, s a magyarországi szabadkőműves páholyokra vonatkozó, 1775-ben elfogadott alkotmány szövegét, valamint az egyes fokokhoz kapcsolódó katekizmusokat tartalmazza. Abafi Lajos beszámol arról, hogy a négy horvát páholy 1775. október 22-én tartott gyűlésén a korábban érvényben lévő alkotmányt átfogalmazta, lerövidítette, és közli az így elkészült okirat tartalmi kivonatát.⁴⁵ A latin szöveg megegyezik egy, a bécsi Haus-, Hof- und Staatsarchiv gyűjteményében lévő irat (Kabinettsarchiv, Vertrauliche Akten, 60/2-2-2. ff. 68–112)⁴⁶ egy részének szövegével. Másutt egyelőre nem találtuk meg, a katekizmusok különböznek azoktól, melyek Kazinczy kéziratában maradtak ránk.⁴⁷ Érdekesség, hogy a Draskovich-obszervancia alkotmányára H. Balázs Éva már 1979-ben hivatkozik, majd 1987-es monográfiájában részletesen ismerteti annak tartalmát.⁴⁸ Forrása a bécsi kézirat, de arról feltehetően nem volt tudomása, hogy a dégi anyagban is megtalálható e szabadkőműves alkotmány egy változata.⁴⁹ A bécsi kézirrattal egyező változat lehet továbbá az, melyet Abafi használt, és amelyről azt írja, a 20. dégi kötet 1. számú irata volt.⁵⁰ Ennek másolatát a 20. kötetből fennmaradt iratok között nem találtam meg.

Fontos megemlíteni továbbá a 2. kötet másolatanyagát, mely az 5. dobozban a 484–538. fóliókon olvasható. A forrás a pesti *Grossmuth, Magnanimitas*, avagy régies magyar elnevezéssel *Nagyszívűség* (mai kifejezéssel inkább 'Nemeslelkűség') páholy jegyzőkönyveinek kivonatait tartalmazza 1786-tól 1790-ig német, 1790. május 14-től, a LXXVI. munkától latin nyelven. Az utolsó kivonat az 1792. augusztus 21-én lezajlott CIX. ülés jegyzőkönyvéből készült. Az iratok feltűnő és a dégi anyag egészétől elütő sajátossága, hogy a latin nyelvű szöveget az ívek bal oldali hasábjába jegyezték le, és ahhoz a jobb oldali hasábjában magyar fordítást készítettek. A latin és a magyar szöveget más-más tintával feltehetően két különböző személy írta le. A *Nagyszívűség* páholy tevékenységét Abafi Lajos német nyelvű

⁴⁴ *Uo.*, 360.

⁴⁵ ABAFI 2012, 83–94.

⁴⁶ H. Balázs Éva egy másik jelzetszámot ad meg, melyet Kulcsár Krisztina szíves közlése szerint azóta megváltoztattak.

⁴⁷ Vö. MISKOLCZY AMBRUS: Kazinczy Ferenc szabadkőműves kátéja. = *Irodalomtörténet*, (2009), 4, 462–509. – A 16. dégi kötetből fennmaradtak további, német nyelvű katekizmusok (2–4. számú irat), illetve két német nyelvű eskümintá és magyar fordításuk (9. számú irat).

⁴⁸ Vö. H. BALÁZS 1979, 129–131; H. BALÁZS 1987, 156–160. Itt a Kn. 60/2. ff. 1–195. jelzetet találjuk, az újabb jelzetet Kulcsár Krisztina bocsátotta a rendelkezésemre.

⁴⁹ A bécsi kézirat további, kisebb eltéréseket mutató változatához lásd MISKOLCZY AMBRUS: *A modern magyar demokratikus kultúra „eredeti jellegzetességeiről”, 1790–1849*. Budapest, 2006, 36.

⁵⁰ Vö. ABAFI 1891, 299.

monográfiájában 1785-ig ismerteti,⁵¹ míg munkája magyar változatában az 1770-es évek elején történt megalakulástól az 1790-es évekig követi nyomon. Mint írja, a páholy a kezdetektől a Draskovich-féle alkotmány alapján működött, s 1776–1778 között maga Draskovich volt a főmestere.⁵² Az 1780-as évek közepén a páholy egy időre feloszlott, de 1786-tól újjászervezték. Az 1786–1790 közötti eseményeket Abafi részletesen ismerteti, adatait nyilvánvalóan a 2. kötet vonatkozó másolataiból vette.⁵³ Összefoglalója végén az 1790. március 2-i ülésről tesz említést, melyen a páholytagok megszavazták, hogy gyűléseik, és ebből adódóan a jegyzőkönyvek nyelve ettől kezdve a latin legyen. Az ezt követő két év eseményeire a monográfiában csupán egy-egy elszórt utalást találunk, így a vonatkozó, több mint harminc lap terjedelmű dégi másolatok valóban szolgálnak új információkkal. Kiderül többek között, hogy az 1790. május 14-én lezajlott ülésen a főmester megígérte, megszerzik ifjabb Festetics Lajos (?–1840), a Georgikon alapítója egyik unokaöccsének keresztlevelét, „profán korának kipuhatolása végett” (523r–v). Két üléssel később, július 12-én felolvasták az ifjú Festetics válaszait a neki kiadott kérdésekre, és egyhangúan megszavazták felvételét a páholyba (524v), majd július 21-én tanonccá avatták (525r). A következő, 1790. augusztus 5-én megtartott munkán két addigi tanonc legénnyé emeléséről döntöttek. Az egyikük Thomka László, a másikuk (Pálóczi) Horváth Ádám volt (525v). A páholy tagjainak sorában egyébként ebben az időszakban vagy korábban megfordult Orczy József, Ráday Gedeon, Podmaniczky László, Kovachich Márton György, Schaffrath Lipót, Martinovics Ignác, Spielenberg Pál, Cornides Dániel és Koppi Károly, vagy a katonaságból kilépett Nagyváthy János. A jegyzőkönyvek kivonatai a hivatali ügyeken túl szinte egyáltalán nem tartalmaznak adatokat arra vonatkozóan, hogy milyen témákat vitattak meg a munkák alkalmával a tagok, vagy milyen felolvasások hangzottak el.

Az 1790-es évek pesti páholyéletének eseményeihez szolgálhatnak forrásként a 15. dégi kötetből fennmaradt másolatok (839–897. lap). A 865r–v lapokon például a *Hét csillaghoz* elnevezésű páholy 1792-es jegyzőkönyveinek regesztái olvashatók, melyekből kiderül, hogy Kármán Józsefet 1792. június 10-én avatták tagjaik sorába, majd az író, szerkesztő rövid életrajzának és végrendeletének másolata következik. A páholy tevékenységéről Abafi részletesen beszámol magyar nyelvű monográfiájában,⁵⁴ a dégi források azonban – ahogyan látjuk – itt is szolgálnak új, ott nem közölt adatokkal.

Á TOVÁBBI KUTATÁS LEHETSÉGES FELADATAI

Az Országos Levéltár P 1134, Vegyes iratok, 1. tétel, 18. szám 5. és 6. dobozának eddigi átvizsgálása, illetve a feltárás korábbi eredményei alapján megállapít-

⁵¹ Vö. ABAFI 1893, 382–389; ABAFI 1899, 189–199.

⁵² ABAFI 2012, 104–105.

⁵³ *Uo.*, 276–296.

⁵⁴ *Uo.*, 366–386, 403–414.

ható, hogy az e fondban őrzött, több mint négyezer oldalnyi dégi másolatanyag elsőrangú forrása a 18. század végén az Habsburg Birodalom területén működő szabadkőművesség kutatásának. Elképzelhető, hogy a dégi másolatban megőrződött 18. századi források egy részének vannak más gyűjteményekben hozzáférhető további másolatai, s fel kell mérni, hogy ezek közül melyek érhetőek el modern forráskiadásban.⁵⁵ A kérdésre, hogy vajon szükség van-e a dégi anyag egészének kiadására, csak ezt követően lehet majd érdemben válaszolni. A dokumentumok nagy része esetében azonban feltételezhetjük, hogy máig közöletlen, s más forrásból nem hozzáférhető adatokat tartalmaz, így megjelentetésük mindenképpen kívánatos. A kutatási és forráskiadási munkálatok elvégzésére a legnagyobb eséllyel H. Balázs Évának azon tanítványai vállalkozhatnának, akiknek engedélyezett a hozzáférés a hagyatékában lévő, már átírt, bizonyos szintig feldolgozott forranyaghoz. Addig is azonban, amíg a régóta tervezett forráskiadvány megjelenik, az eredeti másolatanyag alapján többféle szempontú alap kutatás is elvégezhető, s mérlegelendő egy-egy irat vagy iratcsoport önállóan történő közreadásának lehetőségére is.

Kijelölhető akár egy olyan kutatási irány is, melyre fentebb már utaltunk. Lup-ták Annamária munkálataihoz hasonlóan, aki egy miskolci páhollyal kapcsolatosan megállapította, mely források másolatai maradtak fenn a P 1134-es fondban azok közül, melyekre Abafi Lajos hivatkozik, igen fontos lenne elvégezni ezt az összevetést a lehető legtöbb páholyra vonatkozóan, s nem csupán az Abafinál, hanem a Jancsó Elemér által közölt adatok esetében is. Az ilyen jellegű összehasonlítások révén alakíthatnánk ki pontos képet arról, hogyan és milyen mértékben használta fel e két kutató a dégi kötetekből összegyűjtött adatokat, s hogy mi az, ami kimaradt áttekintő munkáikból, de a másolatokban megőrződött. Véleményem szerint érdemes számot vetni azzal, hogy a kutatásnak a 20. század eleje, illetve első harmada óta eltelt több mint száz év alatt csupán néhány szűkebb részterületet illetően sikerült új eredményekre jutnia, további pontosítással, kiegészítéssel szolgálnia. Ez a felismerés az Abafi- és Jancsó-féle monográfiák bőséges anyagának nagyobb arányú kiaknázására, e kutatók gyűjtőmunkájának folytatására, újabb összefüggésekkel való gazdagítására ösztönözhet.

Ez idáig sem Abafi Lajos, sem neves és hozzá hasonlóan tevékeny előde, névrokona, Franz Xaver Aigner élete és munkássága nem kapott megfelelő tárgyalást a kutatás részéről. A P 1134-es fond 18. sorszámú iratai mindkét témához bőségesen szolgálnak forrásokkal, de érdemes lenne felkutatni Abafi hagyatékának más gyűjteményekbe került állományait, levelezését, egyéb kézíratait, feljegyzéseit is. Megválaszolásra várnak például a kérdések: vajon elkészült-e valami a szabadkőművesség történetének folytatásaként tervezett rózsakeresztes és jakobinus történeti munkákból? Ha igen, miért nem jelentek meg, fennmaradtak-e esetleg

⁵⁵ Vö. például HANS-JOSEF IRMEN (Hrsg. von): *Die Protokolle der Wiener Freimaurerloge „Zur wahren Eintracht“ (1781–1785)*. Frankfurt, 1994. (Schriftenreihe der Internationalen Forschungsstelle „Demokratische Bewegungen in Mitteleuropa 1770–1850“, 15.)

kéziratuk töredékei? Ha nem, fellelhető-e az e könyvekhez összegyűjtött jegyzetanyag?⁵⁶ A fentebb említett kutatások elvégzésén túl e kérdések megválaszolása is jelentősen gazdagítaná ismereteinket a 18. századi szabadkőművesség történetéről, melyhez a mozgalom e két kiemelkedő képviselőjének élete és munkássága oly sok szálon kötődött.

⁵⁶ August Pauls fentebb idézett közleményében azt írja, hogy Abafi e munkái elkészültek, de kéziratban maradtak. Egy bizonyos Arthur Singer budapesti ügyvéd széles körű kutatást folytatott az 1920-as években, de akkor nem sikerült a nyomukra bukkannia. Vö. PAULS 1930, 46.